E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

MERY BOYSNING SHARQIY ERON DEB YURITILGAN MAMLAKATLAR: BAQTRYA PARFIYA, SO'G'D, XORAZM ZAMINI AHOLISI VA YUNON SVILIZATSIYASI ARALASHUVIDAGI QARASHLARI (MILODDAN AVVALGI 250-50 YILLAR)

Sattarov Faxriddin Rustam o'g'li

Termiz davlat universiteti 2 kurs magistranti

Annotatsiya: Mery Boys tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, Sharqiy Eron hududlari deb qaralgan O'rta osiyoning qadimgi zamini Aleksandr bosqini davrigacha katta svilizatsiya yo'lini bosib o'tganligi hamda bu yo'l o'z navbatida yunon – makedon madaniyati bilan aralashuvi natijasida yanada boib kengayganligi va yunon madaniyati bilan o'zaro tasirlashuvini qadimgi xalqlar madaniyati o'zgarishi orqali yaqqol ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: Yunon Baqtrya, Diodot, Oyxonim, Magneziya , Yevtidem, Antiox III, Zardushtiylik, Oks, Zevs, Mitra.

III asr o'rtalarida Eronning shimoliy-sharqiy viloyatlari o'zlarini O'rta er dengizi ishlariga ko'proq singib ketgan salavkiylar podsholari tomonidan e'tibordan chetda qolgan deb hisoblab, o'zlarining ellin satraplari boshchiligida ajralib chiqishdi: Parfiniyada Andragor, Baqtriyada Diodot 239/238 yillarda birinchisi ko'chmanchi Parni bosqiniga berilib, o'zining yangi mamlakati nomini qabul qilib, Parfiya monarxiyasiga asos soldi va bir asr ichida Eron platosi yerlarini o'z gegemonligi ostida birlashtirdi. Biroq, sharqda Diodot omon qoldi va qirollik diademini egallab, shartli ravishda "Yunon-Baqtriya" deb atalgan qirollikka asos soldi. 230-227 yillar oralig'ida Selevk II yangi sharqiy podshohliklarga qarshi ekspeditsiya boshladi, uning nazarida ikkalasi ham bir xil isyonkor edi; Diodotning o'g'li va vorisi Parfiyanlar bilan umumiy ish olib borishgan bo'lsa-da, Selevk dastlabki muvaffaqiyatga erishdi, lekin tez orada Kichik Osiyodagi Attalidlar hujumi tufayli g'arbga qaytib ketdi Oxir-oqibat Diodot II o'ldirildi, ehtimol yunon vatanparvarligining portlashi natijasida va uning o'rniga Magnesiya-on-the-Makanderda tug'ilgan Evtidim keldi (yoki ehtimol uning ota-bobolari u erdan chiqqan). Uning uzoq hukmronligi saltanatning mustahkamlanishini ta'minladi. 208-yilda u salavkiylarning qayta zabt etish urinishiga duch keldi: Antiox III otasidan ko'ra ko'proq muvaffaqiyatga erishdi va Baqtrada Evtidimni blokirovka qilishga muvaffaq bo'ldi; ammo ikki yillik qat'iyatsiz operatsiyalardan so'ng, Magnesiadan Antioxni "ko'p ko'chmanchilar to'dasi yaqinlashib kelayotgan edi va bu ikkalasi uchun nafaqat jiddiy xavf edi, balki agar ular ularni qabul qilishga rozi bo'lsa, mamlakat albatta, vahshiylikka qaytadi". Antiox rasmiy taslim bo'lishiga qarshi Evtidimning qirollik unvonini tan oldi, va bu so'nggi Salavkiy muvaffaqiyatsizligi Sharqiy Eronning besh yuz yillik siyosiy mustaqilligiga olib keldi. Bu turli xil o'zgarishlar orqali sosoniylargacha saqlanib qoldi; parfiyaliklarning vaqtinchalik bosqinlarini hisobga olmaganda, Eron platosidan hech bir bosqinchi uni tugatish uchun hech qanday harakatga kirisha olmas edi.

Tarixiy yozuvlar nuqtai nazaridan, G'arb bilan bo'lgan bu buzilish eng dahshatli oqibatlarga olib keldi. Bundan buyon O'rta Osiyo deyarli to'laligicha mumtoz dunyoning chetiga yorug'lik kiritish modasidan keyin davom etgan hisob-kitoblarda e'tiborga olinadi. Artemitalik Apollodorning Parfiya tarixi (yo'qolgan, lekin Strabon tomonidan qo'llanilgan) va *Trog Pompeyning Filipp tarixi* (ehtimol, Apollodorning asaridan olingan) Yunon-Baqtriya qirolligini Parfiya imperiyasining qo'shimchasi sifatida ko'rsatadi, bu deyarli bir qo'shimcha. Jastin biz uchun saqlab qolgan Trogusning quruq rezyumesida butunlay e'tiborga olinmagan. Bo'shliq numizmatika bilan to'ldirilishi kerak, va ijtimoiy guruhlarning ko'p xilma-xilligi uchun arxeologiya - bu davrlar uchun Eronga qaraganda Markaziy Osiyoda faolroq izlanishlar olib borilmoqda, lekin haddan tashqari chuqur talqin qilishning barcha xavf-xatarlariga yozma materiallarning etishmasligi sabab bo'ladi.

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

O‘rta Osiyoning ajralib chiqishi zardushtiylikning ilk tarqalganini bilgan hududlar endi siyosiy jihatdan g‘arbiy birodarlaridan uzilib qolganligini anglatardi. 2-asr boshlarida Evtidimning o‘g‘li Demetriy I va undan keyin Yunon Baqtriyasidan chiqqan boshqa sulolalar Hindukushning janubiga kirib, Selevk taslim qilgan satrapliklarni qaytarib olganlarida, yunon-baqtriyaliklar yana o‘z o‘zlariga birlashdilar. "Yosh Avesto"da deyarli barcha "oriy erlari" nishonlanadi. G'arbda Marg'iyona va Ariya o'zining afzalligi, tomonidan ushlangan ko'rinadi

Yunon-baqtriyaliklar o'sha asrning o'rtalarigacha Zardushtiylikning “muqaddas yerlaridan” biri bo‘lgan Seyistondagi siyosiy o‘zgarishlar numizmatik dalillarning yo‘qligi sababli yanada noaniq bo‘lib qolmoqda. Shimolda So'g'diyona bilan Zarafshon vodiysi ko'p o'tmay sak xalqlarining ta'siri ostida qolgan, ammo yunonlar Hisor tizmasining Oksus shimolidagi chizig'ini mustahkam ushlab turishgan va bu yerdan shimoli-sharqiy-janubiy-g'arbiy yo'nalishda oqadigan beshta boylikni o'z qo'llarida ushlab turishgan (ya'ni Oks daryosi bo'ylab: Ky Vaxsh, Kofirnigon, Surxondaryo katta Termiz qo‘shilishda va Sheroboddaryo)". Nihoyat, Iskandar istilolari chizig‘i bo‘ylab janubi-sharqqa tomon kengayib borayotgan yunon-baqtriyaliklar o‘zlarini yanada ishonchli o‘rnatdilar. Panjob va u yerdan Gujarat sohillarigacha janubga kirib, o'z reydlarini Gang tekisligiga itarib yubordi. Ular Kobul vodiysidan pastga tushib o'tgan davlatlar, garchi sivilizatsiyada hindistonlik bo'lsa-da, har doim ham tilda bo'lmasa-da, ular ham zardusht bo'lgan. Vendidad 1 missionerlik geografiyasida o‘z izini qoldirdi: Gandhara (Vakkereta), Buner (Varena), Panjab (Hapta Xendu) va ular aftidan o‘zlarining zardushtiylikdan qolgan qadimiy merosidan biror narsani saqlab qolishgan yoki uni qayta tiklaganlar.

Fors istilosi ehtimol, Baqtriyaning o'z tarixining turli davrlarida amalga oshirgan ustunligi keyinchalik yunon-rum asarlarida ham, Eron milliy eposida ham tasdiqlangan an'analarga asos bo'lgan (bu bizgacha yetib kelgan). Bu Zardushtning vatani yoki hech bo'lmaganda (Eron an'analariga kelsak) Kayanianlar sulolasining vatani bo'lgan. Biz bu da'volar (Seiston haqidagi da'volar kabi) ko'rib chiqilayotgan davrda Baqtriyada mavjud bo'lganligiga ishonch hosil qila olmaymiz, lekin bu ehtimolga o'xshaydi. Xuddi shu muammoga *Oksus daryosiga sig'inish bilan yana duch kelamiz*.

Hindukushning ikki tomonida yunon mulklarining ko'p qismini birlashtirgan buyuk podshoh Evkratidning (taxminan 171-145) o'z o'g'li tomonidan o'ldirilishi burilish nuqtasi bo'ldi. Mitradat I boshchiligidagi parfiyaliklar uning g'arbiy hududlarining bir qismini allaqachon bosib olgan edilar. Sharqiy chekkada *Ayxonim* shahri yunon ko'chmanchilari tomonidan darhol tashlab ketilgan, Baqtriyadan qolgan hududda Hindukushlardan janubda, ellin yunon hokimiyati sulolaviy kelishmovchiliklar tufayli parchalanib, sak qabilalari va yue-che”lar hukmronligi uchun joy qoldirdi – ular Kushon imperiyasining bo‘lajak asoschilari bo‘lgan. Bu podshohliklar (keyinchalik "hind-yunon" nomi bilan atalgan, lekin, ehtimol, yunonlar bilan umumiy ish olib borgan mahalliy baqtriyaliklar yordami bilan mustahkamlangan) miloddan avvalgi 70-yillargacha davom etgan. Araxosiya va Kapisada (Kobul viloyati) va yana yigirma yil davomida Gandxara va Taxilada"; va aynan shu mintaqalarda, so'nggi qirollarning tangalarida, Olimpiya xudolarining tasvirlari nihoyat, o'zlarining monopoliyasining ozgina qismini beradi. Eronlik Mitraga joy bo'shatish uchun buyurtma berishganday.

Miloddan avvalgi 2-asrdan boshlab G‘arb an’analari odatda Kefalio, Teo, Yustin, Arnobiy, Ammian Marselin Zardushtni “Baqtriyalik” yoki hatto “Baqtriyaliklar podshosi” deb ataydi: Ammo bu ma'lumotlarning barchasi Ktesiyadagi parchaning buzilishidan kelib chiqadi,

Baqtriya yunonlarining muvaffaqiyatli ajralib chiqishi, Parfiya ekspansiyasidan keyin ularning uzoq vaqt yashab qolishlari, ularni g'arbiy tayanchlaridan uzib qo'ygani va zabt etuvchi dinamizmning barchasi ular va eronlik fuqarolar o'rtasida ma'lum darajada kelishuvga erishishga majbur qiladi. Bu haqiqatan ham tez-tez tasdiqlangan. Hech shubha yo'qki, bu yerda yunon

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

muhojirlari Eron platosiga qaraganda ko'proq bo'lgan, buni geograflar ro'yxatida yunoncha ismli shaharlarning ko'plab poydevorlari tasdiqlaydi, lekin ko'chmanchilar oqimi 250 yildan keyin kamaygan bo'lishi kerak va yunonlar hech qachon bu qadimiy sug'orish yerlarining kichik bir qismi bo'lmagan. Yangi bosqinchilar va mahalliy aholi o'rtasidagi ajralmas vositachilar Iskandarga juda ko'p zarar etkazgan, ammo 208 yilda Antiox III ga qarshilik ko'rsatishda Evtidimning yonida bo'lgan yaxshi otliq qo'shinlarning ko'pi yer egalari edi." Yunon hokimiyati, shubhasiz, o'zini chet el davlati deb e'lon qildi va tangalar malikalar tasvirlanganligi sababli ko'p sonli tortib olish va sulolaviy janjallarni tasdiqlagan holda, Eron nomidagi bitta kichik podshohga joy bermaydi va umuman olganda, shunday ko'rinadi. Yunon sulolasining o‘g‘il yoki er haqidagi da’volarini kuchaytirgan, biz bilmaymiz, yunon-baqtriyaliklar Baqtriya aristokratiyasiga turmush qurishda Iskandar va Selevkdan o‘rnak olganmi yoki yo‘qmi, shunga qaramay, bu yot kuch Bosqinchilik yurishlari o‘z eronlik fuqarolariga daromadli ulush bilan ta’minlagan. Ichki ishlarga kelsak, dashtlar va bir so‘z bilan aytganda ekin maydonlarini kengaytirish bilan shug‘ullanib, zardushtiylik idealiga ko‘ra hukmdor zimmasiga yuklangan vazifalarni o‘z zimmasiga oldi u o‘troq dunyoni tahdiddan himoya qildi.

Sharqiy Baqtriyada, Oks sohilida Iskandar yoki Salevk tomonidan asos solingan va Evkratid tomonidan yanada ulug'vor uslubda qayta tiklangan Ayxonim shahrida olib borilgan qazishmalar nafaqat qat'iy ma'noda diniy ma'lumotlarga ega bo'ldi, ular bizga mustamlakachilar va mahalliy aholi o'rtasidagi aloqalarni boshqaradigan umumiy ruhni idrok etishga imkon berdi. Ma'lum bo'lishicha, birinchisining ikkinchisiga ko'rsatgan ta'siri, garchi ko'p bo'lsada, asosan texnik va madaniy masalalar bilan chegaralangan. To'g'ri, monumental me'morchilikda Gretsiyadan saqlanib qolgan hamma narsa ustunlar va bezak elementlaridan iborat bo'lgan, qurilish materiallari (asosan pishmagan g'isht) va konstruktiv rejalar turlari esa mahalliy toshbo'ronchilarniki bo'lib qolgan (maftunkor binolarni qurishning uzoq tajribasi ular allaqachon o'z me'morchiligi bo'lgan), lekin lingvistik, intellektual va badiiy sohalarda vaziyat juda boshqacha ko'rinadi. Oromiy tili ma'lum maqsadlar uchun saqlanib qolgan, ammo ma'muriy til sifatida yunon tili ustuvor bo'lgan va bu shunchalik samaraliki, sobiq Ahamoniy satrapliklari orasida faqat Baqtriya yunon alifbosini saqlab qolgan va keyinchalik o'z eron tili yozila boshlagan. Gimnaziyada yunon astronomiyasining so'nggi kashfiyotlari o'rgatilgan, Bobil ilmi bilan aloqada yangidan boyitilgan va bu meros Hindistonga ko'chirilgan, keyinchalik sosoniylar uni izlash uchun borishga majbur bo'lishgan. Saroyda papirus topildi Ayxonimning asari Aristotel maktabi asarlari u yerda o‘qilganligini isbotlaydi. Yunon san’atining nufuzli asarlari eng xilma-xil shakl va materiallarda ko‘paytirilib, tarqatilgan. Bizda mustamlakachilarning mahalliy madaniyatga nisbatan chinakam qiziquvchanligi haqida bir nechta belgilar mavjud - Hindistondagiga qaraganda ancha kamroq; lekin ma'lumki, Selevk davrida Aristotelning shogirdi Klearx Soliy ustozining ta'limotiga sodiq bo'lib, sharq dinlari, xususan, majilar dinini o'rganib, Aïxonimda qolib, u erda bir nusxasini qoldirgan. Yunonlarning o'z intellektual madaniyatini o'z jamiyatidan tashqariga yoyish istagi va mahalliy aholining bir qatlamining ushbu madaniyatni ochiq qabul qilishi ko'proq yaxshi isbotlangan. U yerdagi gimnaziyaning ulkan hajmi - yunon dunyosidagi eng kattasi va 6000 tomoshabinni sig'dira oladigan teatr bilan ta'minlanadi; barcha dalillar shuni ko'rsatadiki, bunday binolar mustamlaka aholisi ehtiyojlaridan ancha yuqori bo'lgan. Shunday qilib, g'alaba qozongan yunon ozchiligi va mahalliy elitaning bir qismi o'rtasida yaxshi rivojlangan simbiozni taxmin qilish mumkin, bu esa asl tsivilizatsiyaning shakllanishiga olib keladi (biz uchun, taxminan tahlil qilish). birinchisiga uning boshqaruv texnikasi va intellektual yorqinligi, ikkinchisiga er va uning aholisining nazorati hissa qo'shganga o'xshaydi. Zamonaviy mualliflardan biri "tug'ilishi" haqida gapirish uchun uzoqqa bordi. Shunday qilib, Arianlar orasida Zardushtlar Yaxshi Ruh unga o'z qonunlarini bergan deb da'vo qilgani qayd etilgan. lekin to'g'ridan-to'g'ri yaxshi manbadan to'plangan (chunki "Zathraustes" Avestan zara@astraning mustaqil tarjimasi va ton agathon daimona prospoiesasthai tous nomous so'zlari ilohiy "qonun" (ma'lumotlar) vahiysini sodiqlik bilan

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

ifodalaydi. Spenta Mainyu yoki Vohu Manah tomonidan). Buning o'rniga Klerxni ko'rib chiqish mumkin, u vahiyni etkazishda Zardushtga ustunlik bergani aniq qayd etilgan.(Gnoli taklif qilgan Arianoni Ariasporga Seistan nomini tuzatishni taklif qilgan. ic qabilasi ushbu muallifning zardushtiylikning kelib chiqishi haqidagi Seyiston markazli tushunchasiga mos keladi, lekin mssda faqat nozik asosga ega.)

Millat"?", agar bu "xalq" ijtimoiy jihatdan cheklanganligini hisobga olsak, qabul qilinishi mumkin bo'lgan ta'rif. Bu jarayon miloddan avvalgi VIII-IX asrlarda xuddi shu arkada sodir bo'lishi kerak bo'lgan tarixiy kontekstda qandaydir o'xshashliklarga ega: intensiv urbanizatsiya, hukumatning uzoq markaziy hokimiyatdan erta ozod qilinishi, ko'chmanchilar bosimiga qarshi harbiy dinamizm. (turklar o'sha paytda saklarning o'rnini bosgan). Eronning ellenizatsiyasi hech qayerda Baqtriyadagidek muvaffaqiyatli bo‘lmagan va shunga o‘xshab, Fors musulmonlari tsivilizatsiyasi Xuroson va Transoksiyada kristallanishi kerak edi, holbuki Eron platosida mahalliy va bosqinchi aholi har ikki holatda ham o‘zlarining xususiyliklarini uzoqroq vaqt saqlab qolgandek ko‘rinadi. Shunga qaramay, Baqtriya aholisining asosiy qismi, ayniqsa qishloq tumanlari, yangi madaniy aloqalardan deyarli ta'sir ko'rsatmadi. Oyxonimning vafot etgan holatlari bu borada biroz oydinlik kiritadi. Shahar yunonlar tomonidan tashlab ketilganidan so'ng, u atrofdagi qishloq aholisidan bosqinchilar tomonidan qayta ishg'ol qilindi (ko'chmanchi yangi kelganlarning mavjudligi, hujjatlashtirilgan bo'lsa-da, qisqa muddatli va soni cheklangan ko'rinadi). ular jamoaviy tashkil etishga qodir edilar - ular shaharga suv olib kiruvchi kanalni qayta qazishdi va katta vayronagarchilik maydonchalarini qurishdi - lekin ular Yunonistonning shahar hayotining diqqatga sazovor joylariga mutlaqo befarqlik ko'rsatdilar va Ayxonimning barcha yodgorliklarini karerlar, ustaxonalar yoki ferma uylari sifatida foydalanishga aylantirdilar. Yana muhim jihati shundaki, ular hatto shaharning asosiy ibodatxonasini ham ayamagan, garchi u mahalliy tarkibga ega bo'lgan sinkretik kultlarga bag'ishlangan bo'lsa ham. Bu yunonlar tomonidan hukmronlik qilish xotirasiga nisbatan dushmanlikning ramziy ma'nosi bo'lib, bularning barchasi bu odamlarning ellinistik siyosatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ishchi kuchi bilan ta'minlanganligiga ishonch hosil qilishdan tashqari, bu odamlarga unchalik ahamiyat bermaganligidan dalolat beradi. Va ellinizatsiya jarayonida e'tiborga olinmagan bu mamlakat aholisi orasida zardushtiylik o'zining eng an'anaviy shaklida saqlanib qolish uchun eng yaxshi imkoniyatga ega edi. Yunon qirollarining tanga zarblariga ko'ra diniy siyosati" Bir ritorik parchada Plutarx "Aleksanga rahmat - der, Baqtriya va Kavkaz (ya'ni Hindukushlar) yunonlarning xudolariga sajda qilishni o'rgandilar". Yunon-Baqtriya podshohlarining niyatlari shunday bo'lganligini ular o'zlarining ajoyib tangalari uchun tanlagan suratlari yaqqol ko'rsatib turibdi. Mustaqillikdan keyingi ikki asr davomida chet ellik hamrohlarsiz sof yunon toifalari hukmronlik qildilar: Zevs, Afina, Gerakl, Apollon, Artemida, Poseydon, Germes, Nike, ularga bosqinchi Evkratid pastga tushirilgan nayza bilan Dioskuri qo‘shdi. Turretli tojli timlar, turli shaharlarning himoyachilari, biroz keyinroq boshiga polo kiygan va ko'tarib yurgan qirollik Tyxiga birlashtiriladi." Bu turni Kushonlar tangalari va haykaltaroshlik san'ati tasvirlash uchun olish kerak edi. buyuk ma'buda Aši (ARDOXSO). Ares kechikib ko'rinadi" va olov xudosi Gefaistni biroz keyinroq hind-skif tangalarida topish mumkin. Garchi bu tangalarda tasdiqlanmagan bo'lsa-da, ellinistik dunyoda mashhur bo'lgan ba'zi Yaqin Sharq xudolari Baqtriyada yunon xudolarining boyliklarini baham ko'rishgan. Buning isboti Sarapis" va Anadolu Kibelasi uchundir; lekin uning qanchalik uzoq bo'lganini aytish mumkin emas.Mustamlakachilar (Salevkiylar davridagi aholi harakati tufayli) bu ikkisiga sig'inadigan joylardan kelib, ularning kiritilishiga mas'ul edilar. Bobil nian Nana (yoki Nanaiya), shubhasiz, bundan oldin O'rta Osiyoga etib kelgan; Biz uning ishini keyinroq muhokama qilamiz, chunki bu Anaxit bilan chambarchas bog'liq.Ma'badlarda ham, kundalik foydalaniladigan narsalarda ham ko'paygan bu ilohiy tasvirlar sezilarli ta'sir ko'rsatgan bo'lishi kerak, bu mintaqalarda mahalliy diniy ikonografiyaning yo'qligi bilan mustahkamlangan. Ularning zardushtiylik tasvirlariga ta’siri G‘arbiy Erondagidan ham uzoqroq bo‘lishi kerak edi va ularning taqdiri

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

haqiqatdan ham miloddan avvalgi VII asrdagi So‘g‘d dafn qutilari bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. yunon hokimiyati qulagandan keyin uzoq vaqt o'tgach, o'zlarining nomlari bilan bo'lmasa ham, ikonografik turlari bilan tasdiqlangan.Bu bizni muhim savolga olib keladi: Sharqiy Eron xalqlari bu tasvirlarni xorijiy panteondan qanday qabul qilishgan? Ularning munosabati haqida biz faqat oxirgi bosqichda, ya’ni miloddan avvalgi II asrda, nihoyat, Kushon podshohlari tangalarida ko‘rsatilgan ilohlarga mahalliy tilda nom qo‘yishga qaror qilinganidan boshqa hech narsani aniq bilmaymiz. Bularning deyarli barchasi zardushtiylik yozatalari nomini olgan. Identifikatsiya qilish jarayonini kuzatishimiz uchun biz uchun muhim belgilar etishmayapti, ammo bu kechikishda ham bunga to'liq erishilmaganga o'xshaydi: Shunday qilib, Herakl Verethraghna (ORLAGNO) dan farqli ravishda ERAKILO bo'lib qolishi kerak edi. U Eron G'arbida taxminan ikki yuz yil davomida assimilyatsiya qilingan edi, shu bilan birga ba'zi Jazataslarning ismlari asosan yunon diniga (masalan, OANINDO-Nike) tegishli bo'lgan mavjudotlar uchun yorliqlar berishi kerak edi. Shunday qilib, umumiy tendentsiya shu yo'nalishda bo'lsa ham, Avesto panteonidagi mavjudotlar o'rtasida klassik ikonografik tiplarning to'g'ridan-to'g'ri va oddiy taqsimlanishi haqida xulosa chiqarish juda sxematik bo'lar edi. Bu jarayon allaqachon amalga oshirilayotganini ko'rish mumkinmi? Yunon-Baqtriya tangalaridagi ilohiy tasvirlarning ayrim detallaridachi? Ushbu imkoniyatni tasdiqlovchi dalillarning ba'zilari ishonarli emas, ammo ba'zilari qo'shimcha ko'rib chiqishga loyiqdir. Demetriy I ning (miloddan avvalgi 200-190-yillar) ba'zi bronza tangalarida boshi uzun nurlar nimbusi bilan o'ralgan Artemida ovchisi tasvirlangan va bunda Anaxitning ta'siri, aniqrog'i Artakserks II davridan beri Baqtrada mavjud bo'lgan ma'budaga sig'inish haykalining ta'siri ko'rinadi." Bu identifikatsiya asosan Yt.5.126-8dagi tavsifga tayanadi. "sakkiz nur" haqida so'z yuritilgan, lekin aslida bu erda gap "sakkiz qavatli" bosh kiyim haqida ketmoqda. G'arbiy Eronning anaxitlari Mesopotamiya tipidagi Ishtar-Nana uchun nurga qarzdor va Bu Baqtriya kult haykali bilan ham sodir bo'lgan bo'lishi mumkin, Ammo bu o'zgartirilgan gipoteza ham Demetriy Artemidasini talqin qilish uchun ajralmas emas: uning nurlari xuddi yunon ma'budasining xarakteriga mos keladigan rivojlanishga bog'liq bo'lishi mumkin. Ellinistik davrda o'zining egizak akasi Apollon-Gelios bilan simmetriya orqali oy ma'budasi Selenaga tobora ko'proq o'zlashtirildi.Ikkinchisi qirol Platon (Evkratidning vaqtinchalik davomchisi) tangalarida tasvirlangan. Kvadrigani nurlantirish va haydash, u o'zining ellinistik tasviriga mos keladi. Shunga qaramay, kompozitsiya allaqachon geraldik turga o'tib ketgan, bu hind Surya va Eron Mitra uchun umumiy bo'lib qolishi kerak edi, uning quyosh tomonida ifodalangan: xudo old tomondan, sxematik ravishda tutqich bilan ko'rsatilgan aravada, otlar simmetrik ravishda ajralib turadi. O'sha qirolning ikkinchi sonida Apollonning yana bir timsoli turibdi.

O'zining sinkretik maqsadiga ko'ra, keyingi podshohlar davrida Zevs turiga ta'sir ko'rsatgan evolyutsiya aniqroqdir. Geliokl I hukmronligi davridan (taxminan 145-130) u ham nurlar oldi, bu olimpiyachi uchun odatiy bo'lmagan va kamdan-kam hollarda unga berilgan atribut yunon bo'lmagan quyoshga o'zlashtirilganligini ko'rsatadi. Mitra -xudo". Araxosiya-Kapisa-Gandxaraning so'nggi yunon shohlaridan ikkitasi Amyntas va Germey davrida (taxminan 95-70) ko'proq sezilarli o'zgarishlar ro'y berdi: Eron chavandozlari qalpoqchasi, tiara ikonografiyasida "Frigiya qalpoqchasi" sifatida moslashtiriladi. Taxtga o‘tirgan “Zevs”ning boshida tasvirlangan.” Oldinga egilgan, orqa tomoni ensani qoplagan soqolli va nurli: uning etnik aloqasi endi aniq e'lon qilingan va yonoqlari yonoqlariga tushgan holda, old tomonida xudo byusti tasvirlangan bronza tangalarda batafsil ko‘rish mumkin. Bular Eron dunyosining narigi chekkasida joylashgan Nimrud-Tog' haykaltaroshlari tomonidan yaratilganidan bir necha o'n yillar oldin Mitraning birinchi ma'lum bo'lgan tasvirlari bo'lib, xuddi shunday nurlar baland qalpoqdan chiqadi.

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.M Boys “An’anaviy e’tiqodlarning ayrim nuqtalari va” Kirmon zardushtiylari o‘rtasidagi o‘zgarishlar,” Ataš-e Dorun

2. Mery boys. Eron va “Professor Meri Boysning Og‘a Homayun San’atiyning “Zardushtiylik bayramlari taqvimi” maqolasi tarjimasiga dastlabki eslatmasi”, Ātaš-e dorun, The Fire Within: Jamshid Soroush Soroushian Memorial Volume II, eds., Carlo Vajijif va Farrox , Bloomington, IN, 2003

3. Mery Boys ,,Zardushtiylik apokaliptikasining antikligi haqida” Manchester, 1984

4. Mery Boys ,,Zardushtiylik dinini o'rganish uchun matnli manbalar”, Manchester, 1984; repr., Chikago, 1990

5. Mery Boys ,,Makedoniya va Rim hukmronligi ostidagi zardushtiylik,” HO I.1.2.2, Leyden, 1991,

6. M.Boys "Zardusht ruhoniy", BSOAS 33/1, 1970

7. J.H Moulton(Erta Zardushtiylik, Xibbert Lectures, London, 1913

8. Eron ensiklopediyasi Tehron 1984

9. Mery Boys "Kayanian qahramonlik tsiklining uzatilishi bo'yicha ba'zi mulohazalar", Serta Cantabrigiensia, Wiesbaden, 1954,

10. Mery Boys“Parfiya go’zali va eronlik oshiq an'analari”, JRAS, 1957

11.. Mery Boys "Zurvanizm haqida ba'zi mulohazalar", RC Zaehner, Zurvan: Zardushtiy dilemmasi, Oksford, 1955; yangi so'zboshi bilan repr, Nyu-York, 1972.

WORDLY
KNOWLEDGE